

*Kazım Karabekir'in Muhalefete Geçişi Ve Bu Süreçte Devlet Tarafından İzlenmesi**

Ali Ulvi ÖZDEMİR

Dr.Öğretim Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
E-Mail: ulvi68@hotmail.com

Geliş Tarihi: 10.02.2019 Kabul Tarihi: 14.06.2019

ÖZ

ÖZDEMİR, Ali Ulvi, **Kazım Karabekir'in Muhalefete Geçişi Ve Bu Süreçte Devlet Tarafından İzlenmesi**, CTAD, Yıl 15, Sayı 30 (Güz 2019), s. 135-167.

Kazım Karabekir Milli Mücadele'nin en önemli kahramanlarından biridir. Mustafa Kemal Atatürk'ün en yakınında bulunmuş ve Milli Mücadele'nin kazanılmasında ona en büyük desteği verenlerden biri olmuştur. Ancak özellikle Halifeliğin kaldırılması ve Cumhuriyetin ilanı sonrası başlayan fikir ayrılıkları, 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın başkanlığını yaptığı dönemde belirginleşmiş ve Kazım Karabekir'in devlet katında muhalif bir politik figür olarak kabul edilmesi 1926 İzmir Suikasti gerekçesiyle tutuklanmasıyla doruğa ulaşmıştır. 1927 yılında milletvekilliğinin bitmesiyle başlayan süreçte çok sıkı bir biçimde devlet tarafından gözetim altında tutulmuştur. Kazım Karabekir'in hareketleri, faaliyetleri, görüşmeleri ve seyahatleri bu dönemde devlet tarafından titizlikle ve yakından takip edilmiş, raporlanmıştır. Bu bildiride bu gözetime ilişkin belgeler ve diğer çalışmalar ışığında sürecin bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kazım Karabekir, Mustafa Kemal, Kazım Karabekir'in Takibi, Politik

* Bu çalışma yazarın 27 Ekim 2018 tarihinde İstanbul'da, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde düzenlenen *Uluslararası Asos 5. Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu*'nda sunduğu *"Muhallif Bir Politik Figür Olarak Kazım Karabekir'in Devletçe Takibi"* başlıklı sözlü bildirisinin genişletilmiş ve yeniden yazılmış halidir.

Muhalefet, Milli Mücadele.

ABSTRACT

ÖZDEMİR, Ali Ulvi, **Kazım Karabekir's Shift to Opposition and his Surveillance by the State**, CTAD, Year 15, Issue 30 (Fall 2019), pp. 135-167.

Kazım Karabekir is one of the most important heroes of the National Struggle. As a figure very close to Mustafa Kemal Atatürk, he was one of those who gave full support to Atatürk in his pursuit to succeed in the National Struggle. However, disagreements arising especially after abolishment of the Caliphate and promulgation of the Republic were more noticeable when Kazım Karabekir assumed the leadership of the Progressive Republican Party in 1924 and his political opposition identity in the eyes of the State climaxed when he was arrested on the charge of involvement in İzmir Assassination of 1926. He was under very strict State surveillance in the period starting from the end of his deputy term in the Parliament in 1927. Kazım Karabekir's movements, actions, talks, and trips were all closely and meticulously followed and reported by the State in this period. This paper will, under the light of documents and other studies concerning this surveillance, assess the process in question.

Keywords: Kazım Karabekir, Mustafa Kemal, Surveillance of Kazım Karabekir, Political Opposition, National Struggle.

Giriş

Kazım Karabekir, İstanbul'da, Fatih ilçesinde, 23 Ağustos 1882'de doğdu¹. Babası Mehmet Emin Paşa, Mevlevi tarikatına mensup dindar bir kişilikti. Annesi Ziyne Hanım'dı. Kendisinden büyük 3 abisinden ikisi ve kendisinden küçük erkek kardeşi de askerliği meslek olarak seçmiş kişilerdir.² Asıl adı Musa Kazım'dır.³

Kazım Karabekir, 1885'te İstanbul'da mahalle mektebinde eğitim hayatına başladı. İlkokul diplomasını babasının görevi gereği bulunduğu Mekke'den aldı. Babasının Mekke'de vefat etmesinin ardından İstanbul'a ailesiyle birlikte gelen Kazım Karabekir 1894'te Fatih Askeri Rüştiyesi'ne başladı ve buradan 1896'da mezun oldu.⁴ Ardından 1897'de Kuleli Askeri İdadisi'ne yazıldı. Burayı 1889'da birincilikle bitirdi. 1900 yılında Pangaltı Harbiye Mektebi'ne (Harp Okulu) girdi

¹ Kazım Karabekir, *Hayatım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, İstanbul, Aralık 2008, s.23.

² Oğuz Çetinoğlu, Mehmet Şadi Polat, *Her Yönüyle Kazım Karabekir*, Boğaziçi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2017, s. 21.

³ *Ağ*, s. 24-25.

⁴ Kazım Karabekir, *Hayatım*, Yapı Kredi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, Aralık 2008, s. 86.

ve birincilikle bitirdi. Ardından 1902 yılında başladığı Harp Akademisi'ni yine 1905'te birincilikle bitirdi.⁵

Kazım Karabekir başarılı öğrenim hayatından sonra Balkanlarda görev yaptı. 31 Mart Hadisesi (1909) sırasında Hareket Ordusu'nda görev aldı. Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk ile bu esnada aynı ordunun yönetiminde görev yapmış durumdadırlar. Her ikisi de Hüsnü Paşa komutasındaki iki ayrı fırkanın kurmay başkanıydılar.⁶ Ancak bu esnada tanışıklarına ilişkin kesin bir bilgi yoktur. Kazım Karabekir'in günlüğünde de buna ilişkin bir kayıt yoktur. Yıldız Sarayı'nı işgal eden birliği Kazım Karabekir yönetmiştir. Kazım Karabekir bu olaydan kısa bir süre sonra da İttihat ve Terakki üyeliğinden ayrıldığına ilişkin bir iddia da vardır.⁷

Kazım Karabekir, Balkan Savaşları'nda, Edirne savunması sırasında 16 Mart 1923'te Bulgarlar birliklerine esir düştüyse de 25 Eylül 1913'te serbest kaldı.⁸ Birinci Dünya Savaşı'na Yarbay rütbesiyle girdi ve İran-İrak cephelerinde bulundu. 28 Temmuz 1918'de tümgeneral oldu ve savaşın sonlarında yapılan Azerbaycan Seferi'nde görev yaptı.⁹

Kazım Karabekir, Harbiye Mektebi'nde, daha sonra Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde ve Millî Mücadele'de çok önemli roller üstlenecek birlikte hareket edecek birçok önemli tarihsel kişilik ile aynı dönemde öğrencilik yapmıştır. Bu sırada örneğin Ali Fethi Okyar Mustafa Kemal'in bir üst sınıfında, Kazım Karabekir ise bir alt sınıftaydı. Refet Bele, Cafer Tayyar Eğilmez, Nuri Conker ve Mehmet Arif (Ayıcı) da Ali Fuat Cebesoy gibi Mustafa Kemal'in sınıf arkadaşlarıydılar.¹⁰ Ancak Kazım Karabekir ile Mustafa Kemal'in öğrencilik döneminde tanışıklarına dair bir kanıt yoktur.¹¹ 31 Mart Olayı sonrasında ayaklanması bastırmak için İstanbul'a giren Hareket Ordusu içinde

⁵ Çetinoğlu, Polat, *age.*, s. 25-26.

⁶ Orhan Selim Kocahanoğlu, *Atatürk-Karabekir Kavgası, Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası*, Temel Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Ağustos 2013, s. 57.

⁷ Çetinoğlu, Polat, *age.*, s. 35. Kazım Karabekir'in 31 Mart Vakası sonrası günlere ilişkin günlük notlarında bu konuda bir kayıt bulunmamaktadır. Bkz. Karabekir, *Günlükler (1906-1948) 1.Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s.73 ve sonrası. Çetinoğlu-Polat da bu konuda anılan sayfada herhangi bir kaynağa ve belgeye atıfta bulunmamaktadırlar.

⁸ Çetinoğlu, Polat, *age.*, s. 36.

⁹ Çetinoğlu, Polat, *age.*, s. 38.

¹⁰ Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk, Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, 1.Baskı, Şubat 2004, s. 45.

¹¹ Kazım Karabekir'in 1906 sonuna kadarki hayatını anlattığı *Hayatım* adlı eserde Mustafa Kemal'in adı bile geçmez. Dolayısıyla öğrenciyken ve sonrasında 2. Meşrutiyet'in ilanına kadar tanışmadıkları kesindir. Bkz. Kazım Karabekir, *age.*

Kazım Karabekir ve Mustafa Kemal de bulunuyorlardı.¹² Bu esnada tanıştıklarına ilişkin kesin bir kanıt da yoktur. Ancak tanışmalarının bu olaydan sonra 22 Eylül 1909'da Selanik'te toplanan 2. İttihat ve Terakki Kongresi sırasında olduğuna ilişkin bir iddia vardır.¹³ Buna karşılık bu kongre ile ilgili kayıtların azlığı göz önünde bulundurulduğunda iki komutanın bu kongrede tanıştıkları iddiasının da tam olarak doğruluğundan emin olamayız. Daha sonra Birinci Dünya Savaşı öncesinde Mustafa Kemal Sofya'da görevliyken Kazım Karabekir ile mektuplaşmıştır.¹⁴

Kazım Karabekir, Birinci Dünya Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanması üzerine Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düştüğü buhranı en iyi anlayan komutanlardan biridir. Kendisine İstanbul'da teklif edilen görevleri kabul etmeyerek 13 Mart 1919'da Erzurum'da bulunan 15. Kolordu Komutanlığı görevine atandı.¹⁵ Bu göreve gitmeden önce 13 Kasım 1918'den itibaren İstanbul'da bulunan Mustafa Kemal Atatürk ile görüşmüş ve kendisine “milli hareketin başına geçmesini” önermiştir. Kazım Karabekir “*Mustafa Kemal Paşa'yı başa geçirmek ve bunu bütün kuvvetimle tutmayı daha İstanbul'da iken düşünmüştüm*” diyerek bu planını *İstiklal Harbimiz* adlı eserinde de vurgulamıştır.¹⁶

Kazım Karabekir 19 Nisan 1919'da Trabzon'a ulaştı. Buradan 30 Nisan'da hareket etti ve 3 Mayıs 1919'da Milli Mücadele boyunca görev yapacağı Erzurum'a ulaştı.¹⁷ Bu tarihten itibaren Kazım Karabekir Milli Mücadele'nin en önemli askeri gücünün başında olmuş ve çok kritik bir pozisyonda tarihsel bir rol oynamıştır. Özellikle Erzurum'da örgütlenen Müdafai Hukuk hareketinin fiili liderliğini üstlenerek Milli Mücadele'nin ilk nüvesini oluşturmuş ve bu desteğiyle hem halka hem de aydın tabakaya umut ve moral aşılayarak giderek büyüyen bir tarihsel çığır ilk harekete geçiricisi olmuştur.¹⁸

Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal ile Milli Mücadele Dönemindeki İlişkileri, Mustafa Kemal'in Milli Mücadele “Liderliği” nin Pekışmesi Sürecine Bakışı ve Daha Sonraki Yıllarda Devletçe İzlenmesinin Tarihsel Kökleri

Kazım Karabekir, Milli Mücadele'nin kazanılmasında en büyük rolü oynayan tarihsel kişiliklerden biridir. Bu bağlamda Milli Mücadele'nin lideri Mustafa

¹² Turan, *age.*, s. 96.

¹³ Çetinoğlu, Polat, *age.*, s. 35.

¹⁴ *Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.1 (1903-1915)*, Kaynak Yayınları, İkinci Baskı, Nisan 1999, s. 177.

¹⁵ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz, 1.Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2008, s. 16.

¹⁶ *Age.*, s. 22.

¹⁷ *Age.*, s. 33.

¹⁸ Tayyip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. Baskı, Mayıs 2011, s. 74.

Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı andan itibaren en büyük destekçisi olmuştur. 8 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Atatürk askerlikten istifa ettiğinde, elinde bir manga asker bile kalmadığında, herhangi bir yetkisi olmadığında bile Kazım Karabekir Mustafa Kemal Atatürk'ü hazır ola geçerek selamlamış ve “*Bundan sonra da kolordum ve ben emirlerinizi eskisi gibi yerine getirmeyi onur bileceğiz*” diyerek onun liderliğine ve kendisine bağlılığını bildirmişti.¹⁹

Kuşkusuz Kazım Karabekir'in bu desteği Milli Mücadele'nin en önemli dönemeç noktalarından birini oluşturmuştur. Yine Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Atatürk'ün Erzurum Kongresi'ne katılma ve kongrede delege olma noktasında ortaya çıkan soruna da el koymuş ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Rauf Orbay ile birlikte istifa eden iki delegenin yerine geçmesini sağlamıştır.²⁰ Kazım Karabekir'in Erzurum Kongresi öncesi kendisini ziyarete gelen Kongre heyetine Mustafa Kemal'in bütün hayatını memleket için “feda ettiğini” bildirerek başkanlığa getirilmesini telkin ettiği de bir gerçektir.²¹ Böylelikle Kazım Karabekir Paşa Milli Mücadele'nin başarılmasında ve Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinin devam etmesinde çok önemli, çok hayati bir katkı sunmuş olmaktadır.

Ancak aynı Karabekir'in yine aynı dönemde Mustafa Kemal'e karşı ilk şüphelerini duymaya başladığından da söz edilebilir. 1919 Ağustos'una doğru Mustafa Kemal için “*Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın, benim gibi samimiye ve bunun her vaziyette eksilip artmayacağı insanların bulunduğu imanı var mı idi? Mıntıkamda ve yegane istinadgahı* [Dayanak, A.U.Ö.] *olduğum halde benden habersiz işlere tasaddi ettiğini* [Giriştiğini A.U.Ö.] *haber almamış mı idim...*”²²

Görülmektedir ki Kazım Karabekir daha bu ilk aşamada bile Mustafa Kemal'e karşı azda olsa şüpheli bir bakış geliştirmeye başlamış olmaktadır. Bu şüphe Sivas Kongresi sonrasında da sürmüştür. Özellikle Mustafa Kemal'in İstanbul ile haberleşmeyi kesmesi üzerine “*Buna hakkımız olmadığı gibi, lüzum da yok*”²³ demektedir. Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal'in bu eylemine karşı İstanbul ile ilişkiler konusunda daha yumuşak, daha ılımlı bir yaklaşımı savunduğu söylenebilir. Kazım Karabekir'in bu kararın eleştirisine yönelik düşünceleri daha sonraki gelişmeler düşünüldüğünde fazla iyimser kalmıştır. Mustafa Kemal'in tavrının ise olayların gidişatına baktığımızda daha gerçekçi

¹⁹ Kazım Karabekir, *age.*, s.78. Bu konuda ayrıca bkz. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 1. Kitap*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Haziran 2004, s.204.

²⁰ Mahmut Goloğlu, *Milli Mücadele Tarihi-1 Erzurum Kongresi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, Nisan 2011, s. 72.

²¹ Kılıç Ali, *Atatürk'ün Sırdışı Kılıç Ali'nin Anıları*, Hulusi Turgut (Der.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9.Baskı, İstanbul, Ağustos 2007, s.47.

²² Karabekir, *age.*, s.148.

²³ *Age.*, s.280.

olduğunu görüyoruz. Çünkü Mustafa Kemal'in bu kararının ve eyleminin son derece etkili sonuçlar doğurduğu açıktır. Mustafa Kemal, bu kararıyla bir benzetme yapacak olursak, politik satrancın gereklerini yerine getiren ve elinde zaten çok kısıtlı olan araçlara ve olanaklara rağmen çok güçlü bir hamle yapmıştır. Kazım Karabekir'in ise bu aşamada Mustafa Kemal'in eylemleri ve kararları karşısında, en azından hamlelerin sertliği ya da şiddeti açısından, daha ılımlı ve yumuşak bir üsluptan yana olduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

Mustafa Kemal'in Erzurum Kongresi sonrası döndüğü Sivas'ta belli bir askeri ve siyasi buyurma ve daha önemlisi de İstanbul Hükümeti nezdinde muhatap kabul edilmeye başlanması, daha da önemlisi giderek uluslararası ilişkiler bağlamında tanınır bir politik güç haline gelmeye başlaması sonrasında da Kazım Karabekir'in rahatsız olduğu, yazışmalarında ve kendi söylemlerinden anlaşılmaktadır. Kazım Karabekir'in kendi çevresinde söylentiler diye eserinde yer verdiği *"Bugün Dahiliye Nazırı'na öyle telgraf çekerse, şunu bunu imhaya kalkarsa, yarın kuvvet eline geçerse ne yapmaz, diye benim karargahımda bile uğultular çoğaldı."*²⁴ gibi değerlendirmeler esasen Mustafa Kemal'in Sivas'ta kendi istemediği ve beklemediği bir pozisyona doğru gidişten kaynaklanan bir rahatsızlığı hissettirmektedir. Kazım Karabekir bu aşamada *"yarın kuvvet eline geçerse"* derken bile aslında kendi açısından Mustafa Kemal için hep sürmesi gereken bir *"kuvvetsizlik"* beklentisi içinde olduğunu dolaylı olarak belirtmiş olmaktadır. Bu dönemki yazışmalarda sürekli şikayet ettiği ve arzuladığı da aslında her aşamada kendisine danışılması hatta izin istenmesi durumudur. Ancak Mustafa Kemal mekânsal olarak Sivas'a ve oradan Ankara'ya giderek bir anlamda kendi etki sahasının dışına çıkmıştır. Diyebiliriz ki Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal Paşanın bu dönemde yeteri kadar *"kuvvet"* elde etmediğini düşünmektedir. Ancak bu ilişkiye diğer yandan, Mustafa Kemal Paşa açısından baktığımızda ise Kazım Karabekir çoktan tarihsel sürecin ileriki aşamaları için dikkat edilmesi gereken bir unsur, bir askeri ve politik figür haline geldiği rahatlıkla söylenebilir. Bu durumun daha sonra Kazım Karabekir'in "muhalif" bir etiket kazandığı aşamalarda, devlet olanaklarıyla, yani Mustafa Kemal'in "kuvvet" i eline aldığı dönemde bu kuvvetin kullanılarak izlenmesi olgusunun tarihsel temellerini oluşturduğu kabul edilebilir.

Ancak bu iç değerlendirme ne olursa olsun Kazım Karabekir'in Milli Mücadele'nin bu ilk döneminde Mustafa Kemal'e verdiği destek Erzurum ve Sivas Kongresi sonrası süreçte de devam etmiştir. Denilebilir ki Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Mücadele sürecinde en çok yazışma yaptığı tarihi kişi Kazım Karabekir'dir. Her aşamada Mustafa Kemal Atatürk Kazım Karabekir'e danışmış, fikir sormuş ve onu bilgilendirmiştir. Atatürk Sivas'ta ya da Ankara'da

²⁴ *Age.*, s.265.

olduğu süre içinde bile aralarındaki fiziki uzaklığa rağmen denilebilir ki Kazım Karabekir'in güçlü kolordusuyla varlığı onun en büyük desteği olmuştur. Bu desteğin Türk Ordusu'nun o günkü diğer unsurları üzerinde de örnek oluşturduğu ve Mustafa Kemal Atatürk'ün resmi olarak asi bir general yaftasını taşıırken bile askeri ve siyasi liderliğinin sürmesinde en önemli faktör olduğu rahatlıkla söylenebilir. Hatta Kazım Karabekir'in 26 Kasım 1919'da Fevzi (Çakmak) Paşa'ya Mustafa Kemal Paşa için söylediği “*Ondan daha hamiyetli ve değerlisini İstanbul'da iken aradım, bulamadım*” demesini en kritik anlarda, bütün eleştirilere rağmen verilen büyük bir destek olarak hatırlamak zorundayız.²⁵

Mustafa Kemal ile Kazım Karabekir Milli Mücadele sırasında zaman zaman anlaşmazlıklar, fikir ayrılıkları yaşamamış değillerdi. En önemli ayrılık konusu Kazım Karabekir'e göre Mustafa Kemal'in kendi liderliği altında bir Cumhuriyet kurma fikrinin peşinden gitmesidir. Kazım Karabekir açıkça İstanbul Hükümetini meşru hükümet olarak saymakta ve Mustafa Kemal'in liderliğini üstlendiği Heyet-i Temsiliye'nin faaliyetlerinin ve tavırlarının “isyan” niteliği taşıyacağı korkusunu duymaktadır. Kazım Karabekir'in 1920'nin ilk aylarında ortaya çıkan bu aslında derin vizyon farkına ilişkin tavrı şu satırlarda açıkça görülebilir: “...*Bu hal, İstanbul'daki meşrutiyet hükümetimize karşı fiili bir isyanla Heyet-i Temsiliyye'nin Mustafa Kemal Paşa'nın hakimiyetinde bir Cumhuriyet şekline dönmesi demekti. Hem de yine Bolşeviklerle birleşmek felaketine doğru.*”²⁶

Bu aşamada Kazım Karabekir'in politik vizyonu ile Mustafa Kemal'ininkinin örtüşmediği rahatlıkla söylenebilir. Aslında Mustafa Kemal, Doğu cephesinde Bolşeviklerle bir antlaşma ile buradaki kuvvetlerin batıya aktarılmasını ve bu cephede kullanılması gibi pratik bir çözümün peşindeyken Kazım Karabekir bu gelişmelere kendi kuvvetlerinin elinden alınması ve Mustafa Kemal'in kendi vizyonunu, yani Ulus-devlet modeli üzerinde, çağdaş ve yeni bir cumhuriyet kurma hedefinin gerçekleşmesi korkusu ile yaklaşmaktadır. Kazım Karabekir bu ve izleyen “*Cumhuriyet ilanını ve bunun başına geçmek arzusunu gösteriyordu.*” demektedir.²⁷ Karabekir, bunu izleyen satırlarda açıkça Padişahlığın ve Halifeliğin devamından yana olduğu belirtmekte ve Mustafa Kemal'in de bu fikri kabul ettiğini bildirmesini istemektedir.²⁸

Kazım Karabekir'in bu aşamadaki değerlendirmelerinin çelişkili olduğu açıktır. Birkaç sayfa önce Mustafa Kemal'in Cumhuriyet ilan edeceğini söyleyen ve onu bundan caydırmak için çaba harcadığını söyleyen Kazım Karabekir,

²⁵ Age., s.431.

²⁶ Kazım Karabekir, *Paşaların Kargası, “İnkılap Hareketlerimizi”,* Truva Yayınları, 2.Baskı, Ocak 2019, s.76.

²⁷ Age., s. 76-77.

²⁸ Age., s. 80.

hemen ardından sadece çektiği bir fotoğraftan dolayı Mustafa Kemal'in Hilafet ve Saltanatı kendi uhdesine almak istediği şüphesini belirtmektedir.²⁹ Yukarıda belirttiğimiz gibi önce Cumhuriyet'e karşı çıkmakta ve Mustafa Kemal'in cumhuriyet ilan etmeyi düşünmekle yanlış bir düşünce içinde olduğunu belirtmekte ve bunun olmayacağını beyan etmeye zorlamakta, sonrasında Mustafa Kemal'in aslında Cumhuriyet fikrinin peşinde olmadığını (ya da vaz geçtiğini) Padişah ve Halife olmak istediğini belirtmekte, en sonunda ise Halifeliği saltanattan ayırıp, saltanatı kaldırıp Halifeliği koruma ve Cumhuriyet rejimine geçme fikrinin kendisine ait olduğunu, belirtmektedir.³⁰

Görüldüğü gibi Kazım Karabekir'in tavırları büyük çelişkiler barındırmakta ve en istikrarlı nokta Mustafa Kemal karşıtlığı olmaktadır. Bu çelişkili tavır ve Mustafa Kemal'in bir şekilde politik güçten uzak tutulması diyebileceğimiz bir yaklaşım, bu dönemde neredeyse Kazım Karabekir'in değişmez tutumu olmuştur. Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması, ardından Erzurum ve Sivas Kongreleri ile devam eden süreçte ön safta kalması ancak girilen Milli mücadelenin sonunda her şeyi başta kendisi olmak üzere diğer isimlere bırakması gibi bir beklentiyle hareket etmesi³¹, daha sonraki yıllarda

²⁹ Aynı yer.

³⁰ *Age*, s. 80-81.

³¹ Bu konuda Kocahanoğlu'nun değerlendirmeleri son derece önemli ve açıklayıcıdır. Bkz. Kocahanoğlu, *age*, s. 41-46. Kazım Karabekir'in aslında Milli Mücadele'nin başından itibaren kendini asıl lider olarak gördüğü konusunda çok açık bir değerlendirme için ayrıca bkz. Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler, 1908-1998, 5.Cilt*, Tekin Yayınevi, 1.Baskı, Kasım 1992, s. 571. Burada şunlar yazılmaktadır: “Kazım Paşa, bu sırada kendisini, doğmakta olan yeni devletin fiili başkanı olarak görüyor.” Kazım Karabekir'in 26 Kasım' 1919'da Fevzi (Çakmak) Paşa ile Sivas'ta yüz yüze yaptığı görüşmede söylediği “Şahsi olarak aykırı istikamete girmesi mümkün değildir. Bugün nasıl tutuyorsak, aykırı hareketini görürce bırakmak elimizdedir.” sözleri Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal ile ilişkilerine nasıl baktığına ilişkin yukardaki yargıyı doğrulayan çok önemli tarihsel bir belge niteliğindedir (Bkz. Karabekir, *İstiklal Harbimiz, 1.Cilt*, s.431-432). Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal'in kendi vizyonunu gerçekleştirmek için liderliği bırakmayacağını anladıktan sonra yaşadıkları ise bir hayal kırıklığıdır. Küçük'ün de dediği gibi Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal'e barıştan sonra üst düzey bir rol biçmeyen bir formüle Fevzi ve İsmet Paşaları da ikna edeceğine ilişkin beklentisi ise gerçekleşmemiştir (Bkz. Küçük, *age*, s. 572'deki dipnot). Küçük, “*Bütün yazılarında Kazım Karabekir'de ihtilalin liderliği elinden çalınmış bir insan seziyorum*” değerlendirmesi yaparken belki de gerçeği en yalın biçimde dile getirmiş olmaktadır (Bkz. Küçük, *age*, s. 811). Bu yargı, tarihsel gelişmelerle bizim değerlendirmemize göre de uyumludur. Nitekim Şerafettin Turan da Kazım Karabekir'in kendini halk tarafından seçilecek bir Cumhurbaşkanı olarak gördüğünü ama Mustafa Kemal'in bu senaryoya uymadığını belirtir. Bkz. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 3. Kitap, Birinci Bölüm, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, İkinci Baskı, Ekim 2005, s. 32. Kuşkusuz Kazım Karabekir'in böyle bir beklenti içinde olması tek başına yadırganacak ve eleştirilecek bir durum değildir. Hemen her devrimsel süreçte ön safta olanların bir süre sonra ayrı düştükleri, beklenti ve vizyon çatışması yaşadıkları tarihin bize gösterdiği gerçekliklerdendir. Kazım Karabekir'in Milli Mücade ve sonrasında Mustafa Kemal ile bir liderlik sorunu yaşamadığına ilişkin farklı bir analiz için bkz. Ali Çiftçi, “Milli Mücadele’de Liderlik

Kazım Karabekir'in, politik olarak dikkatle izlenmesi gereken biri olarak kabul edilmesine yol açmış ve hangi yönelim ve ittifak ilişkileri içinde olduğu tahmin edilemeyecek biri olarak takip altında tutulmasında son derece etkili olmuştur diyebiliriz.

Buna ek olarak Kazım Karabekir'in daha bu aşamada din ve maneviyat konusunda tutucu bir görünüm vermesi de Cumhuriyet ilanı sonrası yapılacak çağdaşlaşma hamlelerinin yanında olamayacağı izlenimini oluşturması bakımından önemlidir. Ancak bu ön yargının doğmasında asıl kabahat yine Kazım Karabekir'indir. Çünkü daha 1921'in ilk ayında Kazım Karabekir, Müdafai Hukuk cemiyetlerinin “Muhafaza-i Mukaddesat” cemiyetleri haline gelmesinden dolayı Mustafa Kemal'in şikayetçi olduğunu belirtmektedir.³²

Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir arasındaki ayrılıklar çeşitli vesilelerle ortaya çıkmıştır Ama en önemli neden daha önce de belirttiğimiz gibi 1919 sonu ile Mustafa Kemal'in TBMM'nin açılmasından önceki dönemde artık hem ordu, hem İstanbul Hükümeti hem de İtilaf güçleri üzerinde belirli bir etkisi olan ve muhatap kabul edilen bir güç haline gelmeye başlaması ve Mustafa Kemal'in de bu yeni konumunun gücünü doğru değerlendirerek kullanmaya başlamasıdır. Kazım Karabekir Kasım 1919 ile TBMM açılıncaya kadar geçen sürede esasen Mustafa Kemal'in bu gücü kullanmasına her vesile ile itiraz etmiş ve kendi değerlendirmelerini, kendi tehlike kurgularını ve endişelerini kabul ettirmek için uğraşmış, sürekli Mustafa Kemal Paşa'yı eleştirmiştir.³³

Mustafa Kemal TMBB reisi seçildikten ve artık fiili olarak elde ettiği liderlik pozisyonunu meşru sıfat ve etiketlerle de donattıktan sonra Kazım Karabekir'in etkisi daha da sınırlanmıştır. Ama eleştirileri devam etmiştir.

Kazım Karabekir'in bundan sonraki dönemde sık sık yönelttiği eleştirilerden biri de Büyük Taarruz sırasında Mustafa Kemal'in hem Başkomutan hem de Meclis Reisi olmasının yanlışlığı noktasındadır.³⁴ Kazım Karabekir, bütün yetkilerin Mustafa Kemal'in elinde toplanmasından dolayı “endişelidir”.³⁵ Bu konuda Mustafa Kemal ile Kazım Karabekir arasında birçok yazışma olduğu bilinmektedir.³⁶ Nitekim Büyük Taarruz sonrası Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'in eski arkadaşlarına karşı bakışının değiştiğini, “muvazenesini”

Sorunu ve Kazım Karabekir”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 50, Güz 2012, s. 367-388.

³² Karabekir, *Paşaların Kavgası*, s. 79.

³³ Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, 1.Cilt, s. 536 ve 540'daki kendi değerlendirmeleri bu açıdan aydınlatıcıdır.

³⁴ Kocahanoğlu, *age.*, s. 282.

³⁵ Taha Akyol, *Türk'ün Ateşle İmtihanı 1921-1922*. Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1.Baskı 2018, s. 379.

³⁶ Karabekir, *age.*, s. 1268-1273.

bozduğunu değerlendirmekte ve bundan dolayı da bu büyük askeri başarının ardından Mustafa Kemal'in çevresinde yer alan "dalkavukların" sorumlu olduğunu belirtmektedir. Kazım Karabekir bu aşamada Mustafa Kemal'in "*Eski arkadaşlarının daima canlı tarih gibi yaşadıklarını istemez oldu.*" demektedir.³⁷ Görüldüğü gibi Kazım Karabekir sezgilerini öne çıkartmakta ve şüpheli bir tavır içine girmektedir. Bu tavrının, bir bakıma Milli Mücadele'nin başarısını arkasına almış yeni bir ekipten dışlanmakta olduğuna ilişkin bir kaygı duymaya başladığı yorumu yapılabilir.

Karabekir'in Mustafa Kemal'in bütün yetkileri elinde toplayan bir kişisel yönetim kurması şüphesi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Ama asıl temel ayrılık zaferden sonra Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin İlanı ve özellikle Halifeliğin kaldırılması aşamalarında su yüzüne çıkmıştır diyebiliriz.

Kazım Karabekir, 1922 Ekim ayı sonunda Mustafa Kemal'in tüm gücü kendinde toplayacağı, hatta Halifeliği ve saltanatı üstüne alacağı kaygısını belli etmiştir.³⁸ Kuşkusuz bu dönemde Mustafa Kemal'in zafer kazanmış bir komutan olarak popülaritesi ve politik gücü doruk noktasındaydı ve kendisine bu gücü layık gören birçok kişi ve çevreden söz etmek de olasıdır. Belki de Kazım Karabekir'i korkutan Mustafa Kemal'in bu yönde bir talebinden çok bunun politik güç açısından olabilir hale gelmesiydi.

Kazım Karabekir 9 Aralık 1922'de Meclis Başkanlığı için Ali Fuat Cebesoy'a karşı 2.Grup adayı olur ama seçilemez.³⁹ Bu bile Mustafa Kemal ile Kazım Karabekir'in eski işbirliği günlerinden uzak olduklarını göstermektedir. 7 Şubat 1923 Balıkesir Hutbesi sonrası Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal'in hilafet ve saltanatı üstleneceğine ilişkin şüpheleri çoğalmış ve açıktan bir mücadeleyi bile göze almaya kendini şartlandırmıştır.⁴⁰ Aslında Kazım Karabekir'in çok daha önceden yeni rejimin Cumhuriyet olacağının sezildiği ya da konuşulduğu andan itibaren bu düşünceye karşı olduğu bilinmektedir.⁴¹ (Kazım Karabekir'in Cumhuriyet konusundaki düşünceleri de çelişkilidir. Aslında daha sonra kendisinin halk tarafından Cumhurbaşkanı seçileceği bir cumhuriyete karşı olmadığı bir pozisyona gelmiştir. Bkz. bu çalışmada 31 numaralı dipnot.)

Karabekir'in Mustafa Kemal Paşa'nın güçlü bir pozisyonda bulunmasını istemediği anlaşılmaktadır. Bunda Mustafa Kemal'in kişisel bir yönetim kurulacağına ilişkin korku etkili olmuşa benzemektedir. İzmir İktisat Kongresi sırasında da (Mart 1923) Kazım Karabekir'in Latin harflerine geçiş fikrini çok

³⁷ *Age*, s.133, 33 numaralı dipnot.

³⁸ Kocahanoğlu, *age*, s. 298-299.

³⁹ *Age*, s. 302.

⁴⁰ *Age*, s. 298.

⁴¹ Turan, *age*, s. 31.

sert karşılaşması Mustafa Kemal ile ilerleyen zamanlardaki çatışmalarının bir habercisi gibiydi.⁴² İzleyen günlerde Kazım Karabekir Mustafa Kemal'in siyaseten atacağı sonraki adımlara karşı derin bir güvensizlik beslemeye başlayacaktır.⁴³ Bu arada arzuladığı gibi Genelkurmay Başkanı olamaz, 1. Ordu Müfettişi olur

Kazım Karabekir Ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'in İlanı Sonrası İlişkileri

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanından sonra ise bu kararın aceleye getirildiğine ilişkin bir muhalif bakış ortaya çıkmış ve Rauf Orbay'ın öne çıktığı bu anlayışın arkasındaki isimler arasında Kazım Karabekir'in de olduğu algısı oluşmuştur.⁴⁴ Nitekim bu dönemde İkinci Meclis'te oluşan bir muhalefet grubu içinde Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Rauf Orbay ile birlikte Kazım Karabekir'in de bulunduğu görülmektedir.⁴⁵ Taha Akyol, bu aşamada Mustafa Kemal'in Cumhuriyetin ilan ediliş sürecinde bu kişilere danışmadığını belirtirken aralarında Kazım Karabekir'in de bulunduğu önemli isimleri bu süreçten dışlamasını bu kişilerin “muhalif eğilimli” oluşuna bağlar⁴⁶ -ki bizce de Mustafa Kemal Atatürk'ün sezgileri düşünüldüğünde bu yargı doğrudur.

Halifeliğin kaldırılması aşamasında Karabekir'in hoşnutsuz olması nedensiz sayılmaz. Kendisine yine haber verilmemiştir.⁴⁷ 1924 yılının Ocak ayında Halifeliğin kaldırılması öncesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün zemin yoklaması anlamına gelecek, dönemin etkili siyasi kişileri ile yaptığı toplantılarda da Kazım Karabekir yoktur.⁴⁸ Bu bile Mustafa Kemal Atatürk'ün artık Kazım Karabekir'i, kendi vizyonu içinde gerçekleştirmeye koyulduğu siyasal ve sosyal devrimler süreci içinde onu destekleyecek değil, engelleyecek potansiyel siyasi figürler arasından değerlendirdiğini gösterir. Bu şüphe, bu noktadan sonra da değişmeyecektir. Dolayısıyla Kazım Karabekir'in bu süreç içinde devrim karşıtı değilse bile en azından devrimlerin yapılış tarzını beğenmeyen ya da bazılarını onaylamayan biri olarak değerlendirildiğinden söz edilebilir. Ancak bu niteliğiyle bile karşıt bir politik hareket içinde yer alabilecek ve isminin ağırlığı dolayısıyla da önemli bir çekim odağı olarak bir anlamda damgalandığını söyleyebiliriz.

⁴² Kocahanoğlu, *age.*, s. 410.

⁴³ *Age.*, s. 480.

⁴⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927* (Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006, s. 563.

⁴⁵ Tefvik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2008, s. 287.

⁴⁶ Taha Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, Doğan Yayıncılık, 2008, 3. Baskı, s. 433.

⁴⁷ Kocahanoğlu, *age.*, s. 511.

⁴⁸ Akyol, *age.*, s. 433.

Daha sonraki yıllarda devletin dikkatle izlemeyi gerekli göreceği muhalif bir politik figür oluşu giderek belirginleşmektedir.

3 Mart 1924'te Halifeliğin kaldırılması Kazım Karabekir ve Mustafa Kemal arasındaki çatlakları derinleştiren en önemli aşamalardan biridir. Bu aşamada Kazım Karabekir'in de içinde bulunduğu ve Milli Mücadele'nin en başından beri Mustafa Kemal'in yanında bulunan asker ve sivil önemli kişilerin bir bölümünde Mustafa Kemal'in elindeki siyasi gücün yoğunlaşmasına engel olabilecek halifelik kurumunun bir tür "*son kale*"⁴⁹ olarak nitelendirildiğinden söz edebiliriz. Nitekim asıl büyük politik kavga bu son kaleyi düşürmemek için verilecektir.

Ekim 1924'e gelindiğinde Kazım Karabekir ile Mustafa Kemal'in araları hiç olmadığı kadar açılmıştır. Bu tarihte Atatürk'ün Nutuk'ta belirttiği gibi teşhisi, kendisine karşı Ali Fuat Cebesoy Paşa, Rauf Orbay ve Kazım Karabekir'in önünü çektiği bir "*tertîp*" düzenlenmiş olduğu yolundadır.⁵⁰ Buna göre bu paşalar yönetimi ele geçirmek için Cumhuriyetin ilanından beri (yani yaklaşık bir yıl) orduyu kendi taraflarına çekmek için uğraşmış ve sonra harekete geçmek için müfettişlik görevlerinden istifa etmişlerdir. Kazım Karabekir'in müfettişlikten istifası 26 Ekim 1924'tür.⁵¹ Mustafa Kemal'in Nutuk'taki değerlendirmesi son derece keskindir. Atatürk'e göre Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele orduyu kendi yanlarına çekmek için uğraşmış ve harekete geçmek için uygun anı bekliyorlardı.⁵² Bu amaçla Atatürk'e göre bu ekip "*bütün memlekette milleti aleyhimize kışkırtmak üzere çalışma fırçası*" bulmuşlardır.⁵³ Kuşkusuz bu çok önemli bir suçlamadır.

Kazım Karabekir 17 Kasım 1924'te İçişleri Bakanlığına verilen bir dilekçe ile kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin başkanlığına 27 Kasım 1924'te geçti.⁵⁴ Atatürk bu girişimin ertesinde de ağır bir yargıda bulunur. Ona göre "*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın programı en hain kafaların eseridir.*"⁵⁵ Atatürk, Nutuk'ta ağır eleştirilerini bu partinin özellikle Türkiye'nin doğusunda dini hassasiyetleri kötü niyetlerine alet ettiği noktasına kadar vardırıır.⁵⁶ Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta şöyle der:

⁴⁹ Erik Jan Zürcher, "Mustafa Kemal Paşa'nın İslam Tarihi Yorumu", (Haz.) Mehmet Ö. Alkan, *Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar, Sina Akşin'e Armağan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s. 338.

⁵⁰ Atatürk, *age.*, s. 577.

⁵¹ Çetinoğlu-Polat, *age.*, s. 50; Turan, *Türk Devrim Tarihi 3. Kitap, Birinci Bölüm*, s. 90.

⁵² Atatürk, *age.*, s. 577.

⁵³ Atatürk, *age.*, s. 578.

⁵⁴ Turan, *age.*, s. 99.

⁵⁵ Atatürk, *age.*, s. 602.

⁵⁶ Atatürk, *age.*, s. 602-604.

“Efendiler, yaptığımız inkılabın genişliği ve büyüklüğü karşısında eski hurafelerin ve müesseselerin birer birer yıkılışını gören bağnaz ve gerici unsurlar ‘dini düşünce ve inançlara saygılı’ olduğunu ilan eden bir partiye ve özellikle bu partinin içinde isimleri ün yapmış kimselere dört elle sarılmazlar mı? Yeni parti kuran kimseler bu gerçeği kavramış değiller midir? O halde, ellerine aldıkları din bayrağı ile millet ve memleketi nereye götürmek istiyorlardı? Böyle bir soruya verilmesi gereken cevapta, iyi niyet, gaflet, kayıtsızlık gibi sözler, memleketi ileriye götüreceğim diye ortaya atılan bir partinin ileri gelenleri için mazeret sayılamaz.”⁵⁷

Bu noktada Mustafa Kemal ile Kazım Karabekir arasında iplerin koptuğundan söz edebiliriz. Olaylar hızla gelişmiştir. 13 Şubat 1925’te Şeyh Sait Ayaklanması başlayınca 4 Mart 1925’te önce Fethi Okyar yerine İsmet Paşa (İnönü) başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu ve aynı gün Takrir-i Sükun Kanunu çıkartıldı. ⁵⁸ Terakkiperver Cumhuriyet Partisi 3 Haziran 1925’te genel olarak “Şeyh Sait İsyanı’ na cesaret verme” suçlaması temelinde kapatıldı.⁵⁹ Partinin kapatılma gerekçesinde daha ayrıntılı olarak “TCF’ye mensup bazı partililerin, tüzükte yer alan TCP, dini faaliyetlere hümetkardır’ sözünü kötüye kullanarak irticai faaliyetlerde bulunduğu, iktidarı yıpratmak için Şeyh Sait isyanını kızıştırdığı” yazılmıştır. ⁶⁰

Burada Terakkiperver Cumhuriyet Partisi’nin sübjektif olarak nasıl algılandığına ilişkin bir değerlendirme yapıldığına dikkat edilmelidir. Dolayısıyla politik hayatta gerçeğin ne olduğu tartışmasından ziyade iktidar algısının sonuçları izlenmektedir.

Bu tarihten başlayarak Kazım Karabekir’in politik hayatın dışındaki faaliyetleri birçok kaynakta İzmir Suikastı’ne kadar atlanmıştır.

Kazım Karabekir, Haziran 1926’da ortaya çıkan Mustafa Kemal Atatürk’e suikast girişimi olayı sonrasında önce İsmet İnönü’nün müdahalesiyle ilk tutuklama dalgasının dışında kaldıysa da 22 Haziran 1926’da tutuklandı.⁶¹ Kazım Karabekir, suikastten haberi olduğu halde bunu saklamakla suçlanmış,⁶² ancak suçlamalardan 13 Temmuz 1926 tarihli beraat kararıyla aklanmıştır.⁶³ Bu tarihin ardından İzmir ve Aydın’da bulunduğu anlaşılan Kazım Karabekir’i burada

⁵⁷ Atatürk, *age.*, s. 602.

⁵⁸ Turan, *age.*, s. 116-118.

⁵⁹ *Age.*, s. 134-135.

⁶⁰ Çetinoğlu-Polat, *age.*, s. 59.

⁶¹ Kocahanoğlu, *age.*, s. 571.

⁶² Kocahanoğlu, *age.*, s. 566.

⁶³ Kocahanoğlu, *age.*, s. 566; Karabekir, *Günlükler (1906-1948) 1.Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 726.

İzmir Valisi'nin evine gelerek ziyarette bulunduğu da görülmektedir.⁶⁴ Kazım Karabekir 12 Ağustos 1926'da Ankara'ya gelmiş, 16 Ağustos 1926'da ise İstanbul'a dönmüştür. Oradan da tekrar 25 Ağustos 1926'da İzmir'e vapurla seyahat etmiş ve 26 Ağustos 1926'da buradan trenle Aydın'a geçmiştir.⁶⁵ Kazım Karabekir, günlüğünde belirttiği üzere bu dönemde Aydın ve İzmir arasında sık sık gidip gelmektedir. Bu tarihlerde Kazım Karabekir'in takip edildiğini anladığını gösteren bir iz yoktur. Bizim de elimizde takip edildiğine ilişkin bir belge yoktur, ancak çok kuvvetli bir olasılıkla izlemenin beraatin hemen ardından başladığını söyleyebiliriz. 17 Ekim 1926'da İstanbul'a gelen Kazım Karabekir 22 Kasım 1926'da Ankara'ya gelmiştir. 24 Kasım 1926'da tekrar Aydın'a hareket etmiştir.⁶⁶

Kazım Karabekir bu dönemde milletvekili olmaya devam etmektedir. Bunu 17 Mart 1927 Perşembe gününe ait günlük notundan anlıyoruz.⁶⁷ Kazım Karabekir meclis oturumları için Ankara'ya gelmekte ama sürekli burada kalmamakta, hemen Aydın ve İzmir'e dönmektedir. 1927 Temmuz ayının sonunda Kazım Karabekir Anadolu yakasında, Kanlıca'daki yalısına taşınmıştır. Bu dönemde takibi sürmekte ancak bundan haberi olmamaktadır. ⁶⁸17 Ekim 1927'de Ankara'ya gidip 20 Ekim 1927'de tekrar İstanbul'a dönmüştür.⁶⁹ 1 Kasım 1927'de açılan TBMM'de artık Kazım Karabekir yoktur.

Kazım Karabekir'in 1927 Sonrası Siyasi Hayatı ve Devletçe İzlenmesi

Kazım Karabekir, 1 Kasım 1927'de emekli edildi (Kocahanoğlu, 2013:614). Burada bir noktayı açıklığa kavuşturmakta fayda var görünüyor. Kazım Karabekir, Günlüğünün 5 Aralık 1927 tarihli notunda şöyle demektedir: *"Bugün tekaütülüğümün tasdik-i aliye iktiran ettiğini 26 Kanunuevvel'de merkez kumandanlığından imza için gelen zarfsız kağıttan anlaşıldı."*⁷⁰ 26 Aralık tarihini taşıyan bir belge Karabekir'e 5 Aralık'ta gelemeyeceğine göre günlüklerdeki bu ifadenin orijinal belgeden yanlış1 çevrildiği sonucunu çıkarabiliriz. Gerçeğe yakın tarih 26 Kasım olmalıdır. Bu tarih 1 Kasım 1927'de Ankara'da başlayan yazışmaların değişik makamlara uğrayarak 5 Aralık'ta Kazım Karabekir'e İstanbul'da tebliğ edildiği bir gelişim sürecine daha uygundur.

⁶⁴ Karabekir, *age.*, s. 726.

⁶⁵ *Age.*, s. 729-730.

⁶⁶ *Age.*, s. 732-734.

⁶⁷ *Age.*, s. 747.

⁶⁸ *Age.*, s. 752.

⁶⁹ *Age.*, s. 758.

⁷⁰ *Age.*, s. 760.

Kazım Karabekir emeklilik sonrası önce Kanlıca ve sonra Erenköy'deki evinde bir tür inzivaya çekildi.⁷¹ Kazım Karabekir'in bu evde devletçe gözetim altında tutulması devam etmiştir.⁷² Günlüklerinde 1931 yılında kadar bir boşluk olduğu için Kazım Karabekir'in devletçe takibini bu aralıkta hemen fark edip etmediğini anlayamıyoruz.⁷³

Kazım Karabekir yukarda belirtilen gelişmelerin ardından artık muhalif bir politik figürdür ve bu sıfatıyla devlet tarafından gözetim altında tutulmaya başlanmaktadır.

Kazım Karabekir'in takip edildiğine ilişkin ilk raporun 1926 yılına ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda daha önce de değindiğimiz gibi devletçe takibatın İzmir Suikastı sonrası beraatini takip eden günlerde başladığını bir karine olarak ileri sürebiliriz. Gerçekten de bizim ulaşabildiğimiz Kazım Karabekir'in izlendiğine dair ilk rapor 29 Ekim 1926 tarihli bir belgedir. Kuşkusuz bizim ulaşamadığımız ya da devletçe henüz gizliliği kaldırılmayan daha önceki tarihli belgeler de olabilir. Ancak bu belgeden de anlaşılıyor ki Kazım Karabekir'in izlenmeye başlanması en azından İzmir Suikastı davasında yargılanması ve 13 Temmuz 1926 tarihli beraat kararından hemen sonradır. Yukarda da belirttiğimiz gibi ilk raporun tarihi 29 Ekim 1926'dır ancak Kazım Karabekir'in İzmir'den 17 Ekim 1926'da İstanbul'a gitmek üzere ayrıldığına göre raporun bu İzmir'de bulunduğu süreye ilişkin bir bilgi amacıyla İç İşleri Bakanlığına gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu raporda Kazım Karabekir'in Afyon treniyle İzmir'e geldiği ve Karşıyaka'da bir akrabasında kaldığı rapor edilmektedir. Rapor bu tarihte İzmir Valisi olarak görev yapan Kazım Dirik tarafından İç İşleri Bakanlığına yazılmaktadır.⁷⁴ (Bkz. EK-1)

Kazım Karabekir'in Ekim 1926'da başlayan takibine ilişkin raporlarda 1927 yılı Haziran ayına kadar büyük bir boşluk vardır. Ancak Kazım Karabekir devlet katında artık çok büyük komploların içinde olabileceği ihtimali değerlendirilen biri durumundadır. Bunu 16 Haziran 1927 tarihli bir belgeden öğreniyoruz. Belge bir ihbar üzerinedir. İhbar, Kazım Karabekir'in son halife Abdülmecit'e bir mektup yazdığı ve birlikte rejime karşı bir tertip planlıyor olabilecekleri üzerinedir. Bu bir dedikodu düzeyinde kalsa bile devlet katında Kazım Karabekir'in nasıl bir şüphayle değerlendirildiğini göstermesi bakımından önemlidir.⁷⁵ (Bkz. EK-2)

⁷¹ <http://www.biyografya.com/biyografi/6274>;Erişim tarihi:11 Ekim 2018.

⁷² Kocahanoğlu, *age.*, s. 598.

⁷³ Karabekir, *age.*, s. 761.

⁷⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 211, Tarih 29.10.1926.

⁷⁵ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 210, Tarih 16.6.1927.

Kazım Karabekir 21 Ocak 1927’de Aydın’dan Ankara’ya gelmiştir. Sonra tekrar 23 Ocak 1927’de Aydın’a dönmüştür.⁷⁶ 16 Mart 1927’de tekrar Ankara’dadır.⁷⁷ Bu tarihe kadar günlüklerinde takip edildiğine ilişkin bir bilgi yoktur.

Kazım Karabekir’in politik açıdan devlet katında muhalefet oluşturabilecek potansiyel hatta bir kalkışma ya da bir isyan hareketi içinde olabileceğine ilişkin şüphe onun izlenmesinde en büyük nedenlerdir. Bu dönemde birçok dedikodu ve söylenti Karabekir’in dışında ortaya çıkan bir gelişmedir ama onun izlenmesini ve gözetim altında tutulmasına yetmektedir. Bu dönemde Kanlıca’daki evine girip çıkanlar isim isim belirtilmektedir. Bu tür ifadelerin Kazım Karabekir’in günlük yaşamındaki seyrin normal olduğuna ilişkin bir yargı içerdiği söylenebilir. Zaman zaman Kazım Karabekir’in takibinden elde edilen bu tür bilgiler hakkında Milli Savunma Bakanlığı’nın⁷⁸ ve Cumhurbaşkanlığı’nın⁷⁹ da haberdar edildiği anlaşılmaktadır.

İlk başlarda raporlarda Kazım Karabekir, “Kazım Karabekir Paşa” olarak, kendi adıyla anılmaktadır. Raporların 1928 harf devrimi sonrası latin harfleriyle tutulmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Kazım Karabekir’in izlenmesine ait raporların Genelkurmay Başkanlığı, İç İşleri Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı gibi değişik makamlara gönderildiği görülmektedir. Buna örnek olarak bu takibe ilişkin Latin harfleriyle düzenlenmiş 29 Ağustos 1929 tarihli ilk belge verilebilir: (*Bkz. EK-3*)

Bu belgede Kazım Karabekir’in 18 Temmuz 1929’da İstanbul’dan Ankara’ya geldiği ve burada Etlik semtinde Doktor Ali Şaban Bey’e misafir olduğu ve bir arazi meselesi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁰ Belgeden Kazım Karabekir’in 21 Ağustos 1929’da İstanbul’a geri döndüğü de anlaşılmaktadır.

Kazım Karabekir’in Ankara’da yanında kaldığı Doktor Ali Bey’in de kim olduğu devletçe araştırılmıştır. Bursalı olduğu belirtilen Doktor Ali Bey’in bir dönem Kazım Karabekir ile komşu olduğundan dolayı tanıştıkları, bir anlamda doktorun politik anlamda zararlı biri olmadığı 2 Eylül 1929 tarihli bir yazı ile rapor edilmiştir.⁸¹

22 Ekim 1929 tarihine ait bir belgeden ise Kazım Karabekir’in Ankara’ya yaptığı ziyaretlerin amacının ve içeriğinin ne olduğu Ankara Valiliği’nden İçişleri Bakanlığı’nca istendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kazım Karabekir’in

⁷⁶ Karabekir, *age.*, s.742.

⁷⁷ *Age.*, s.747.

⁷⁸ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 187, Tarih 4.9.1929.

⁷⁹ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 178, Tarih 24.10.1929.

⁸⁰ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 190, Tarih 29.8.1929.

⁸¹ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 188, Tarih 2.9.1929.

faaliyetlerinin devletin en üst düzey yönetim kademelerinin özel ilgisini çektiği anlaşılmaktadır.⁸² (Bkz. EK-4)

Bu dönemki belgelerden dikkat çeken bir tanesi 5 Aralık 1932 tarihli bir belgedir. Bu belgenin özelliği Kazım Karabekir'den "*Muhaliif rüesadan 3 numaralı kimse*" olarak söz etmesi, ama daha da önemlisi bir resmi belgede açıkça Kazım Karabekir için "*hükümet rejimi aleyhindeki faaliyetine dair bir şey hissedilmemiş olduğu*" ifadesine yer verilmiş olmasıdır. Bu ifade Kazım Karabekir'in neden devlet güçleri ve kurumları tarafından izlendiğini açıklıkla ortaya koymaktadır: Kazım Karabekir, hükümet aleyhine bir takım organizasyonların içinde yer alabilecek potansiyel bir politik kişilik olarak görülmektedir.⁸³ (Bkz. EK-5)

Ancak 1930'lu yıllardan itibaren Kazım Karabekir'in bir muhalif grupla birlikte izlendiği belgelerden açıklığa kavuşmaktadır. Dolayısıyla da Kazım Karabekir devlet tarafından takibata uğrarken yalnız değildir. Bunu kendi köşkünde bir tür inziva hayatı yaşarken ve politik hayatın aktif safhasından çekildiği dönemde izlenirken ilk başlarda kendi adı açıkça zikredilirken daha sonra "*3 numara*" kod adı ile kendini izleyenlerin raporlarına geçmesinden de anlayabiliriz. Kazım Karabekir, İstanbul emniyeti tarafından izlenmekte, bu rapor İstanbul valisine ulaşmakta o da İç İşleri Bakanlığının (Dahiliye vekaleti) Özel Kalemine (Hususi Kalem Müdürlüğüne) bu raporu iletmektedir. İzlemeyi dönemin İstanbul Emniyeti Birinci Şube yapmakta ve Kazım Karabekir için "*Muhaliif rüesadan (rüesa=reisler, başkanlar) üç numara*" olarak anılmaktadır.

1934 yılının haziran ayına ait bir belgeden de Kazım Karabekir'in evinden çıktığı andan başlayarak İstanbul içindeki gezintilerinin adım adım izlendiği anlaşılmaktadır. Hatta Kazım Karabekir'in evinin bahçesiyle uğraştığı bile rapora konu olabilmektedir.⁸⁴ (Bkz. EK-6) Görülüyor ki Kazım Karabekir her adımı izlenen, görüşmeleri ve niyetleri merak edilen muhalif bir figürdür.

1930'lu yıllara ait olduğu düşünülen bir fiş de Kazım Karabekir'in devlet nezdinde nasıl görüldüğü ve ne tür bir değerlendirmeye tabi tutulduğunu göstermektedir. İstanbul emniyetine ait olduğu anlaşılan bu fişe göre Kazım Karabekir için "*Kendisinin en çok hangi fenalığı vardır?*" soru kısmına karşılık olarak "*İstiklal Mahkemesine sevk edilmiştir*" ibaresi vardır. "*Hakkında mevcut malumatın en hakikisi ve en hülasası:*" kısmına ise şu ifade yazılmıştır: "*Eski devre meb'uslarından. Vürut eden emre tefikan İstiklal mahkemelerine sevk edilmiştir. Vekaletin emrile hareketi göğz önünde bulundurulmaktadır.*"⁸⁵ (Bkz. EK-7)

⁸² BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 183, Tarih 22.10.1929.

⁸³ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 117, Tarih 05.12.1932.

⁸⁴ BCA, Fon Kodu: 121...10-0-02 Gömlek 281, Sıra 117, 5 Haziran 1934. Belgenin Bilgisayar fotoğrafının altındaki numara 117 olmasına rağmen belgenin üzerinde 119 yazmaktadır.

⁸⁵ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 189, Tarih yok.

Erenköy'deki köşkünde oturduğu döneme ilişkin bu belgeden de anlaşıldığı gibi Kazım Karabekir İç İşleri Bakanlığı tarafından İstiklal Mahkemesi'nde yargılandığı için takip edilen bir şüpheli durumundadır. Bu ve izleyen belgelerden Kazım Karabekir'in neredeyse an ve an izlendiği, bütün seyahatlerinin, seyahatlerinin amacının ve görüştüğü kişilerin dahi kim olduklarının araştırıldığı, kaydedildiği ve raporlandığı anlaşılmaktadır.

Yukarda da değindiğimiz gibi 1930'lu yılların başından itibaren Kazım Karabekir izlenen tek kişi değildir. Bazı raporlarda artık bir grup şüpheli politik kişi ile birlikte anılmaktadır. 7 Ocak 1930 tarihli bir belgedeki kişiler arasında Ç. Selahattin ve Hüseyin Avni adlı kişiler de vardır.⁸⁶ Yine 9 Nisan 1930 tarihli bir belgede Kazım Karabekir'in Cafer Tayyar Paşa ile kendi evinde görüştüğü yazılmıştır. İzleyen polis memuru, raporunu Emniyet Umumiye Umum Müdürlüğü'ne yazmaktadır.⁸⁷ Bu durumda devletin Kazım Karabekir'in kimlerle görüştüğü konusuna özel önem verdiği anlaşılmaktadır. Asıl şüphelenilen bu bir araya gelmelerin politik bir kurgusu olup olmadığıdır.

Benzer bir belgede de yine Kazım Karabekir'den “muhalif” olarak söz edildiği ve diğer takip edilen kişilere de birer numara verildiği, bu diğer kişilerin de takip edildiğinin belirtildiği görülmektedir.⁸⁸ (Bkz. EK-8)

Kazım Karabekir'in takip edildiğine ilişkin yüzlerce belge bulunmaktadır. Bunlar çoğunlukla Kazım Karabekir'i gözlemleyen kişilerin aktarımları şeklindedir. Bu dönemde Kazım Karabekir'in yazışmalarının da takip edildiğini bir çıkarım olarak söyleyebiliriz. Sözüne ettiğimiz takip raporlarının her birinden söz etmek daha geniş bir çalışma içinde ancak mümkün olabilir. Ancak bu takibin aralıksız sürdüğü görülmektedir. Örneğin 1932 yılına ait bir belgede İstanbul Valisi İç İşleri bakanlığına Kazım Karabekir için (belgede “3 numara” olarak anılmaktadır.) “*muhalif rüesadan 3 Numaralı köşkünde oturmakta, bazı günler öteberi almak için İstanbul'a inmektedir.*” diye belirtmektedir.⁸⁹ (Bkz. EK-9)

Kazım Karabekir'in takip edildiğini ne zaman anladığına ilişkin bir soru sorulabilir. Kazım Karabekir'in kendisine yazılan bir mektup üzerine 1933 yılının Ağustos ayında takip edildiğine ilişkin bir yargıda bulunmuş olduğu görülmektedir.⁹⁰

⁸⁶ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 174, Tarih 7.1.1930

⁸⁷ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 171, Tarih 9.4.1930

⁸⁸ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 281, Sıra 144, Tarih 13.11.1931. Belgenin bilgisayar fotoğraf bilgisi altındaki numara 144 sıra numara olmasına rağmen üzerindeki rakam 146'dır.

⁸⁹ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 138, Tarih 3.3.1932.

⁹⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde 2011 yılında gizliliği kaldırılan Kazım Karabekir'in takibatına ilişkin belgelerin sadece 1926-1933 arası olanlarını kullanan bir çalışma olarak Ahi Evran Üniversitesi'nin Tarih bölümünde yapılan bir lisans bitirme tezini burada belirtebiliriz. Bkz. Ayşe Akkoç, *Yolların Ayrılması ve İhtilallerin Kanunu Bağlamında Kazım Karabekir (1926-1933)*,

Kazım Karabekir'in yeniden milletvekili olduğu 26 Ocak 1939 ara seçimlerinden sonra da takibatın sürdüğünü anlıyoruz. 2011 yılında gizliliği kaldırılan bu belgelerin en geç tarihli 1943 yılın aittir. Demek ki devlet milletvekili bile olsa eski bir muhalifi izletmeyi sürdürebilmektedir. Burada Hükümetin bir eski muhalife milletvekili yapacak kadar yakınlaşması ama aynı zamanda izlemeye devam etmesi çelişkili sayılabilir. Bu, güvensizliğin her koşulda o kişi milletvekili yapılsa bile devam ettiği şeklinde yorumlanabileceği gibi devlet işleyişinde uzun yıllar önce başlamış bir takip faaliyetinin sonlandırılmasının unutulduğu ya da buna cesaret edilemediği biçiminde de yorumlanabilir. Gerçek olan takibin devam ettiğidir.⁹¹ (Bkz. EK-10) Takibat belgelerinin en geç tarihli 1943 yılının 12. Ayına aittir. Muhtemelen takibat Kazım Karabekir'in öldüğü 1946 yılına kadar sürmüştür.

Sonuç

Kazım Karabekir, Milli Mücadele'nin başlangıcından sonuna kadar Mustafa Kemal'e ve Milli Mücadele'ye en büyük desteği veren, büyük bir vatansever, yurtsever, son derece yetenekli büyük bir fikir ve eylem adamı ve son derece başarılı bir komutandır. Bunun aksini hiç kimse söyleyemez. Ancak her ulusun tarihsel açıdan sarsıntı geçirdiği ve yok oluş-varoluş mücadelesi verildiği, savaşlar ve devrimlerle ülkelerin, toplumların alt-üst olduğu dönemlerde, en vatansever ve devrimci kişiler arasında yol, yöntem, karar alma, devletin ve toplumun nasıl ve ne yönde şekillendirileceği bağlamında anlaşmazlıklar, vizyon uyuşmazlıkları, eylemli karşıtlıklar ve hatta idamlarla sonuçlanan mücadeleler olabilir. Fransız Devrimi'nden Rus Devrimi'ne birçok tarihsel olayda bu tür iç karşıtlıklar ve politik mücadeleler görülmüştür. Esasen "Devrim evlatlarını yer" sözü böyle anlar için söylenmiştir. Türk Devrimi açısından da benzer gelişmeler yaşanmıştır denilebilir. Her ne kadar Kazım Karabekir ve Mustafa Kemal arasında yukarda sayılan örneklerindeki gibi sert karşıtlıklar yaşanmasa da sonradan bir küslük ve uzaklaşma yaşandığı açıktır.

Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir arasına beraber başlayan vatan için mücadele sürecinde önce fikir ayrılıkları olarak başlayan ayrılıklar, Milli Mücadele'nin kazanılması sonrası ve Devrim hareketleri aşamalarında politik olarak bir tür ayrı cephelerde yer alma durumu olarak gözle görülür, elle tutulur hale gelmiştir. Ancak tekraren söylemek olsa da, bu ayrılığın ipuçlarının Milli Mücadele'nin ilk evrelerine kadar uzandığı düşüncesinin bu çalışma bağlamında yeteri kadar kanıt olduğunu düşünüyoruz.

Yayınlanmamış Araştırma Projesi, Kırşehir Ahi Evran Üniveristesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı, Kırşehir, 2018, Danışman: Prof. Dr. Yaşar Özüçetin, s.107.

⁹¹ BCA, Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 281 Sıra 5, Tarih 27.10.1943.

Kazım Karabekir'in, özellikle İstiklal Harbimiz adlı eserinin satır araları dikkatle okunduğunda, Milli Mücadele'nin başından itibaren asıl gücün kendi elinde olduğunu ve hep öyle kalmasının daha uygun olacağını düşündüğünü söyleyebiliriz. Politik ve askeri gücü giderek geriye dönüşü olmayacak biçimde elinde toplamayı ve Milli Mücadele'yi kendi vizyonu ve kendi Türkiye düşüncesi doğrultusunda yönlendirmeyi başarmış Mustafa Kemal ise bu beklentiye bozmuştur. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ve özellikle Erzurum'dan Sivas'a geçtiği dönemden başlayarak oluşan bu yeni tablo ardından Kazım Karabekir, diyebiliriz ki askeri ve politik gücün kendi elinde olduğu bir dönemin sona erdiğini politik sezgileri hatta politik bilinci konusundaki naif yapısı nedeniyle çok geç fark etmiş biridir. Bize göre Kazım Karabekir'in kendisi fark etmese ya da bu açıdan tam bir teşhis koyamasa da Milli Mücadele'nin liderliğini ve bundan kaynaklanan gücü Mustafa Kemal'den artık alamayacağı, yani dönüşü olmayan nokta 1919 yılının son günleridir. Bu tarihten sonra Mustafa Kemal, uluslararası ilişkiler bağlamında da (Özellikle Rawlinson ya da diğer yüksek rütbeli İtilaf subaylarının da Mustafa Kemal ile 1920'nin ilk aylarından itibaren görüşmek istemelerinin gösterdiği gibi ve onun artık bir politik aktör ve bir çözüm muhattabı olarak görülmeye başlanması şeklindeki somut durumların yaşanması karşısında) Kazım Karabekir'in istese de alamayacağı bir temsil ve yönetme gücüne kavuşmuş bulunuyordu. Örneğin Kazım Karabekir'in Albay Rawlinson ile 29 Aralık 1919'da Erzurum'da yaptığı görüşmede Rawlinson'un daha sonra Ankara'da bulunan Mustafa Kemal'in görüşmesini bir anlamda önlemek istemesi, geç koyduğu bu gücü elinden kaçırma teşhisinin bir ifadesi sayılabilir. Ancak daha önemlisi Mustafa Kemal'in de Kazım Karabekir'deki bu bakışı, yani bir bakıma *"güç bende ve Mustafa Kemal'e karşı gerektiğinde kullanırım"* anlamına gelen değerlendirmeleri akla getirmemiş olmasının ya da görüp hissetmemesinin mümkün olmayışıdır. Dolayısıyla Kazım Karabekir'in politik ve askeri güç elde ettiğinde Mustafa Kemal'in gücüne ve pozisyonuna karşı kullanacağını hissetmek Fevzi Paşa ile 26 Kasım 1919'daki görüşmesinde *"Bugün nasıl tutuyorsak, aykırı hareketini görünce bırakmak elimizdedir."* sözüyle vurgulanan kendi açısından bu büyük politik tehlikeyi görmek Kazım Karabekir açısından ömrünün daha sonraki yıllarındaki izlenmesinin temel tarihsel nedenlerini oluşturacaktır.

Kazım Karabekir'in kendine biçtiği rol ve Mustafa Kemal Paşa'yı bir anlamda yeni devletin etkili bir makamında düşünmemesi yolundaki tavrı ve niyetinin Mustafa Kemal gibi politik sezgileri güçlü ve zeki bir lider tarafından sezilmemesi düşünülemez. Bizce Kazım Karabekir'in bir anlamda ömrünün sonuna kadar devletçe takip edilmesinde bu bakış açısına sahip olmasının rolü birinci derecede önemlidir. Diyebiliriz ki Kazım Karabekir'in politika bilgisi ve politik zekası, kendi politik hırsına karşı yetersiz kalmış ve Mustafa Kemal'in politik becerilerine yenik düşmüştür

Kazım Karabekir'in neredeyse ömrünün sonuna kadar devletçe takip edilmesinin bu ilk dönemlerde başlayan ayrılığın bir son perdesi olduğunu ve devletçe takip olgusunun bir politik zorunluluk olarak ortaya çıkmasında Millî Mücadele'nin ilk evrelerinde yaşanan bu açıkça dile getirilmeyen gerilimin de payı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü politik bir mücadele bir süre sonra kişisel yakınlıkları ve hatıraları da aşan bir iç dinamiği harekete geçirme gücüne sahiptir. Kültürümüzde *"ya devlet başa, ya kuzgun leşe"* sözünün ima ettiği de aslında bu durumdur. Modernizm, belki de sadece bu hatıraların ve *"vefa"* duygusunun potansiyel rakibin hayatının bağışlanmasına ama politik hayattan dışlama ve dikkatle izleme noktasında taviz vermemeye ancak izin verebilmektedir. Bu açıdan Kazım Karabekir'in devletçe takip edilmesinin, İzmir Suikastı Davası gibi gelişmeler sonrasında idam edilen birçok *"eski arkadaş"* arasına girmemesinin bedeli olduğu söylenebilir.

Bütün bu raporlamaların bir diğer sonucu da bir kez devlet katında politik açıdan şüphe duyulan biri haline gelindiğinde şüpheli olarak takip edilmenin sonuna kadar devam ettiğidir. Kuşkusuz bunun yakın Türk tarihi açısından üzerinde çok şey söylenebilecek bir olgu olduğu belirtilebilir.

Kaynaklar

Belgeler

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 211, Tarih 29.10.1926.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 210, Tarih 16.6.1927.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 187, Tarih 4.9.1929.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 178, Tarih 24.10.1929.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 190, Tarih 29.8.1929.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 188, Tarih 2.9.1929.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 183, Tarih 22.10.1929.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 117, Tarih 05.12.1932
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 189, Tarih yok.

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 174, Tarih 7.1.1930
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 171, Tarih 9.4.1930
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 281, Sıra 144, Tarih 13.11.1931
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 271, Sıra 138, Tarih 3.3.1932.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 281, Sıra 5, Tarih 27.10.19

Kitaplar

- AKKOÇ Ayşe (2018) *Yolların Ayrılması ve İhtilallerin Kanunu Bağlamında Kazım Karabekir (1926-1933)*, Kırşehir, yayınlanmamış Araştırma Projesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Danışman: Prof. Dr. Yaşar Özüçetin.
- AKYOL Taha (2008) *Ama Hangi Atatürk*, Doğan Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul.
- AKYOL Taha (2018) *Türk'ün Ateşle İmtihanı 1921-1922*, Doğan Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul.
- ALİ Kılıç (2007) (Derleyen: Hulusi Turgut).Atatürk'ün sırdaşı Kılıç Ali'nin anıları, 9.Baskı
- ATATÜRK Mustafa Kemal (2006) (Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz). *Nutuk 1919-1927*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- ÇAVDAR Tefik (2008) *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara.
- ÇETİNOĞLU Oğuz, POLAT Mehmet Şadi (2017) *Her Yönüyle Kazım Karabekir*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- GOLOĞLU M. (2011) *Milli Mücadele Tarihi-1, Erzurum Kongresi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GÖKBİLGİN Tayyip (2011) *Milli Mücadele Başlarken*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Birinci Baskı, Mayıs.
- KARABEKİR Kazım (Aralık 2008) *Hayatım*, Yapı Kredi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.
- KARABEKİR Kazım (Ocak 2008) *İstiklal harbimiz 1.Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.
- KARABEKİR Kazım (2009) *Günlükler (1906-1948) 1.Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- KOCAHANOĞLU Osman Selim (2013) *Atatürk-Karabekir Kavgaı, Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası*, Temel Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul:

- KÜÇÜK Yalçın (Kasım 1992) *Türkiye Üzerine Tezler, 1908-1998, 5.Cilt*, Tekin Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul.
- TURAN Şerafettin (2004) *Türk Devrim Tarihi 1. Kitap*, Bilgi Yayınevi, İkinci Baskı, Ankara, Haziran.
- TURAN Şerafettin (2004) *Mustafa Kemal Atatürk, Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara.
- TURAN Şerafettin (2005) *Türk Devrim Tarihi 3. Kitap, Birinci Bölüm Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, Bilgi Yayınevi, İkinci Baskı, Ankara.

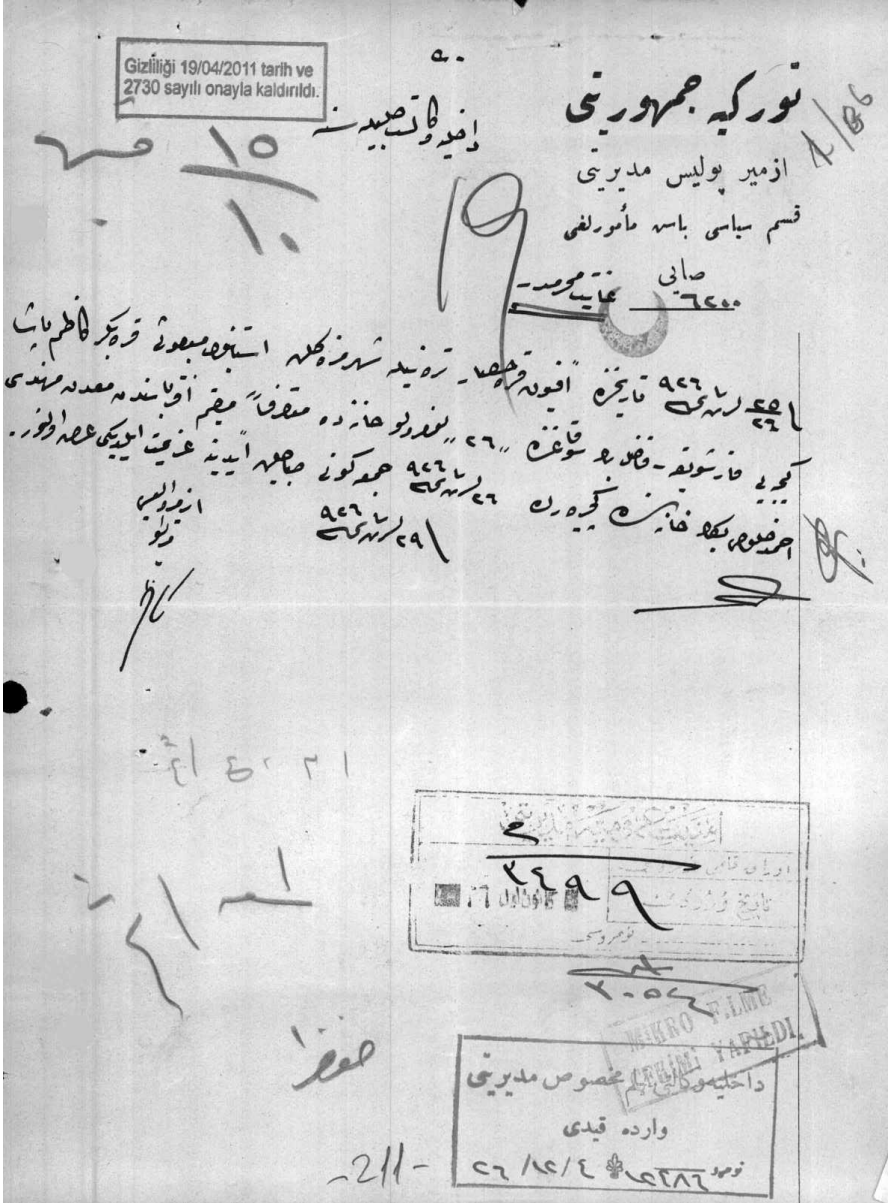
Makaleler

- ZÜRCHER Eric Jan (2014) *Mustafa Kemal Paşa'nın İslam Tarihi Yorumu*, (Haz.) Mehmet Ö. Alkan, *Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar, Sina Akşin'e Armağan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, s.327-340.
- ÇİFTÇİ Ali (2012) *Milli Mücadele'de Liderlik Sorunu ve Kazım Karabekir*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 50, Güz, s. 367-388.

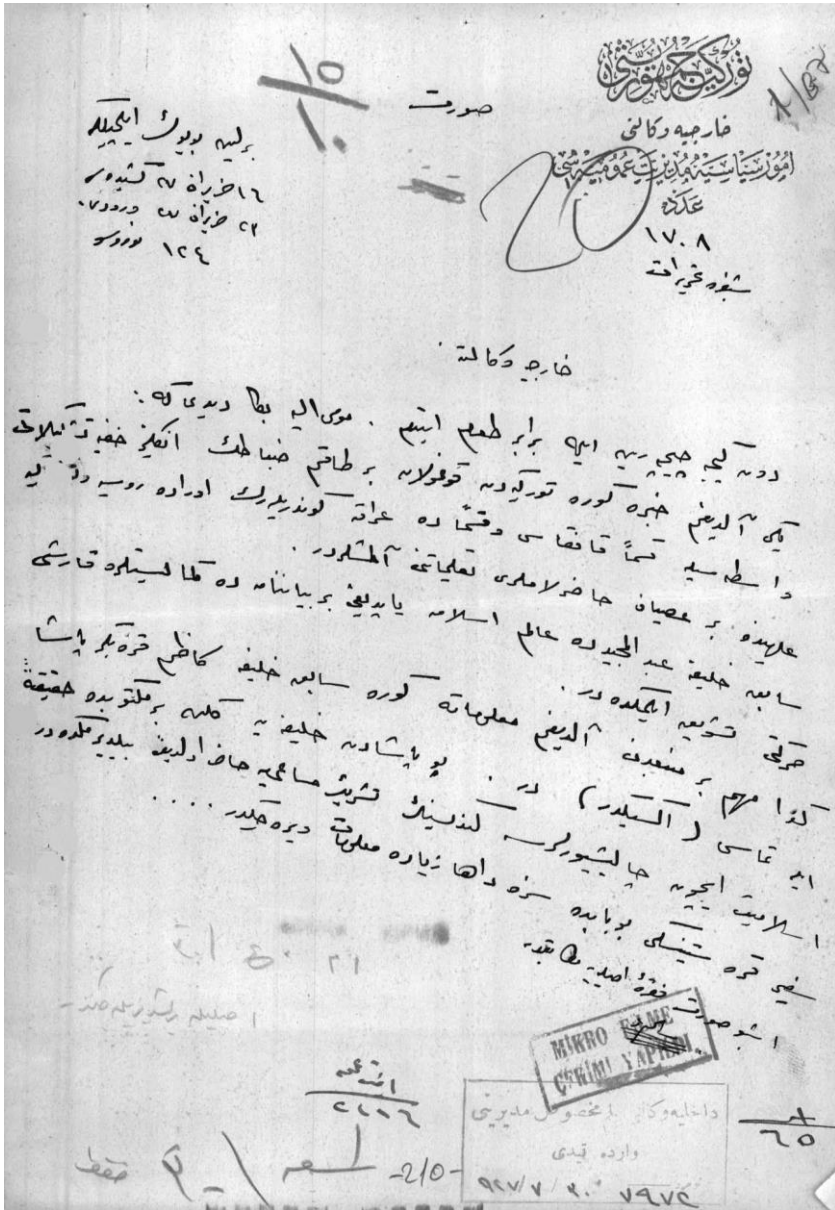
İnternet Kaynakları

<http://www.biyografya.com/biyografi/6274> (Erişim tarihi:11 Ekim 2018)

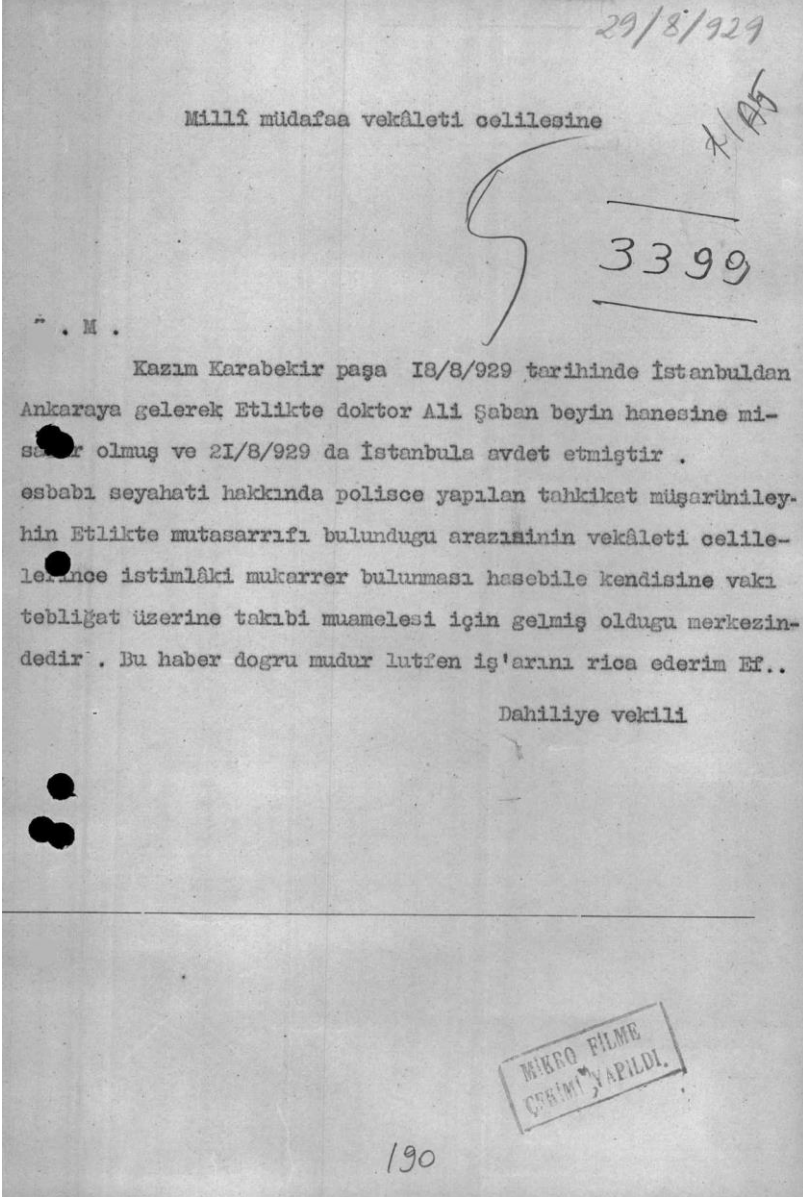
Ekler

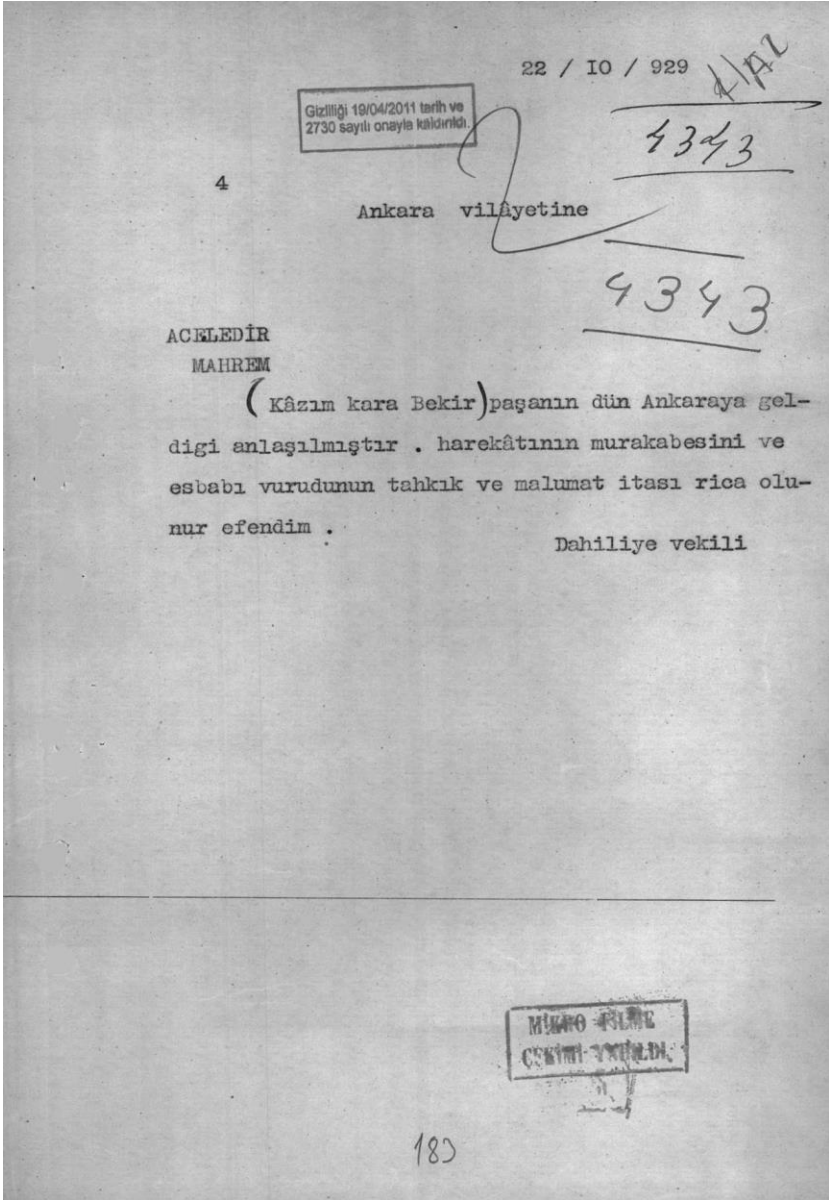
EK-1: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 121-10-0-0_2-7-1/211

EK-2: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 121-10-0-0_2-7-1/210

EK-3: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 121-10-0-0_2-7-1/190 numaralı belge

EK-4: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BCA, 121-10-0-0_2-7-1/183 numaralı belge

T. C.
Dahiliye Vekâleti
Hususi Kalem Müdürlüğü

2127

3

Yazıldığı yer İstanbul

Telgraf merkezinin № 106

Tarihi 5/12/932

Kaleme geldiği 5/12/932

Numarası 15985

Açıldığı 6/12/932

Dahiliye Vekâletine

I/II/932 ve 14397 şifreye ektir:

Muhallif rüesadan 3 numara kimse ile görüşmediği gibi hükümet rejimi aleyhindeki faaliyetine dair bir şey hissedilmemiş olduğu.

Vali N.
Rıza

Emniyet İş. U. M. Ü. B. L. G. A.	
ŞUBE: 1	
Tarih:	2 - 12 - 932
No. :	3228

Em. İş. U. Md. N. 6-12-932

6. KAN. EV. 1932

B.B.

Emniyet İş. U. M. Ü. B. L. G. A.	
ŞUBE: 1	
Tarih:	6 - 12 - 932
No. :	3222

117

3. B. B.

Karar

MİKRO FILME ÇEVİRİ YAPILDI.

EK-5: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BCA, 121-10-0-0_2-7-1/117 numaralı belge

Emniyet-i Ş. U. Müdürlüğü
ŞUBE: 1
Tarih: 16/1934
No: 17714

İSTANBUL EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ
Birinci Şube
Kalemi
Sayı

Dahiliye vekâletine

Emniyet-i Ş. U. Müdürü

6/6/1934
2008

Emniyetin 2/6/934 ve 4482 numarasıdır .
3/5/934 ve 5994 numaralı şifreye ektir .
Muhaliif ruesadan üç numara köşkünün bağçesi-
le meşguldur . Arasıra Istanbula iniyorsede
hal ve harekâtından şübhe görülemediği .

Em. İ. Ş. U. Md. No. Valim.
5. HAZİRAN 1934

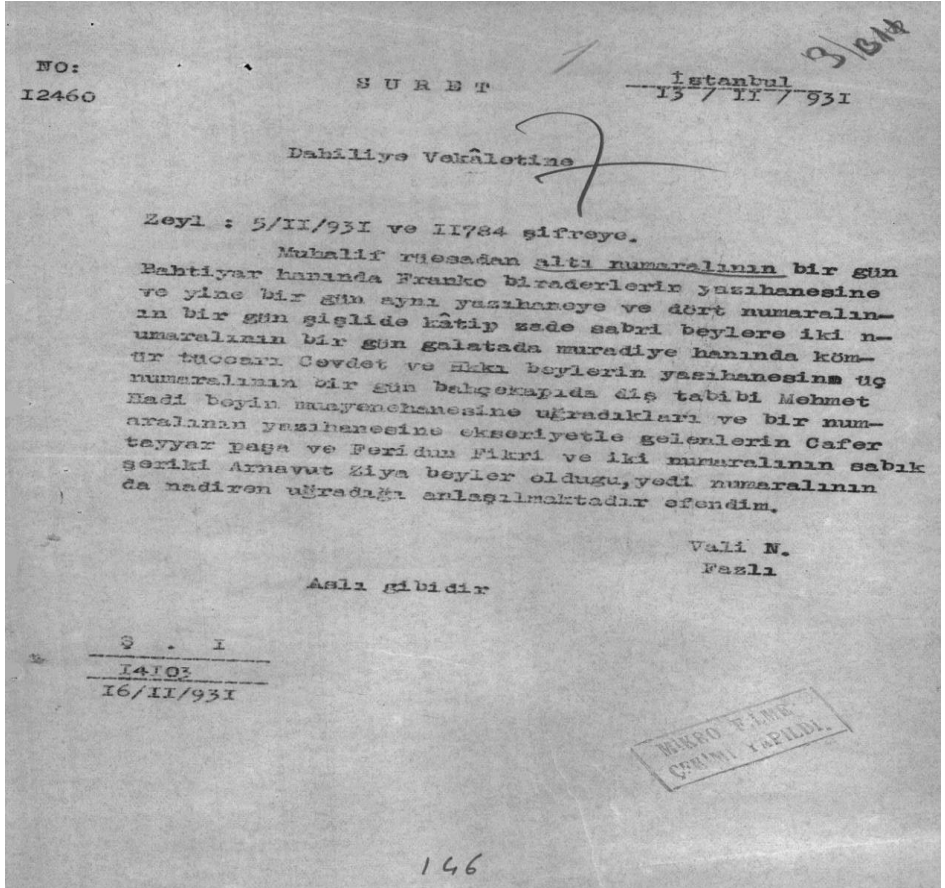
Dahiliye Vekâleti
HUSUSİ KALEM
3771
5. HAZİRAN 1934
MİKRO FİLM
ÇEKİLMİŞTİR
38747
38748

-119- Muhalef 16

EK-6: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Belge no: 121-10-0-0_2-8-1/117 numaralı belge.

S U R E T		İstanbul Fişi
F İ Ş		
Vilâyeti		Fiş numarası 633
İsmi: K	Mülâhazat	Fotografı
Babasının ismi: Kâzım Kara Bekir Paşa	39	
Kendi lâkâbı:		
Babasının lâkâbı:		
Doğduğu yer:		
Yaşı:		
Yaptığı iş:		
Mevcut sabıkası ve mahkûmiyeti:		
Kendinin en çok hangi fenalığı vardır:		
İstiklâl mahkemesine sevk edilmiştir.		
Hakkında mevcut malûmatın en hakikisi ve en hülâsası:		
Eski devre meb'uslarından. Vürut eden emre tevfi kan İstiklâl mahkemesine sevk edilmiştir. Vekâletin emrile hareketi göz önünde bulundurulmaktadır.		
Adresi: Erenköyünde hat boyunda zura faali köşkte:		
		
Bulunabileceği son adresi: (Buraya vilâyetlerce yazı yazılmıyacaktır.)		
189		

EK-7: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Belge no: 121-10-0-0_2-7-1/189 numaralı tarihsiz belge.

EK-8: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:121...10.0.0, Gömlek 281, Sıra 144 numaralı belge

T. C.
Dahiliye Vekâleti
Hususi Kalem Müdürlüğü

3732

Yazıldığı yer	İstanbul	Telgraf merkezinin	1283
Tarihi	3/3/932	Kaleme geldiği	3/3/932
Numarası	2527	Açıldığı	3/3/932

Dahiliye Vekâletine

Zeyl: 6/2/932 şifreye;
Muhallif rüesadan 3 numaralı köş-
künde oturmakta, bazı günler öte beri almak
için İstanbulla enmektedir efendim.

İstanbul Valisi
Muhiddin

Em. İş. U. Md. Na.
3. MART 1932
B. 3
Fahri B.

Emniyet İş. U. Md. Na.
3. MART 1932
B. 3
Fahri B.

3028/5-7-932

138

EK-9: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 121-10-0-0_2-7-1/138 numaralı belge

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Husuf Kalem Müdürüğü

7823

Geldiği yer	Tig. No.	Tarihi	Şifre Numarası	Gorubu	Açanın adı
Konya	2609	27/10/943	Em.1/2393	-	Emin Güven

Teigrafiyane verildiği	Tarih	Sa.	Da.	Teigrafiyane alındığı	Tarih	Sa.	Da.
	27/10/943	19	45		27/10/943	-	-

Kaleme geldiği	Tarih	Sa.	Da.	Kaleme açıldığı	Tarih	Sa.	Da.
	27/10/943	24	-		28/10/943	08	40

Dahiliye Vekâletine

H A R E K Â T

12252-2

İstanbul Mebusu Kâzım Karabekir'in babasının metfun bulunduğu Karaman kazasının Gaferyat köyüne 30 Bircinci Teşrin günü geleceği ve Mandason istasyonunda inip bir kaç gün mezkûr köyde kaldıktan sonra Karaman'a gelerek oradan avdet edeceği ve köylüler tarafından tertip edilen kalabalık bir istikbal heyeti ile Mandason istasyonunda karşılanıp kurbanlar kesileceği ve köy methalinden köy odasına ve yatacağı eve kadar halılar döşenmek suretile merasim yapılacağı adı geçen kaza Kaymakamlığının işarından anlaşılmış ve geldiği taktirde temaları ve Mebusları miza gösterilen alâkadan fazla bir alâka gösterilmemesi hususu ve taşkın nümayişlere meydan verilmemesi hakkında adı geçen kaza Kaymakamlığına icabeden direktiflerin verildiğini arz ederim.

Konya Valisi
Nizamettin Ataker

Emniyet Umum Müdürlüğüne
28 T.Evel 1943

28.10.233

28 T.Evel 1943

123727

1-22-

EK-10: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Belge no: 121-10-0-0_2-8-1/5 numaralı belge